

U potrazi za junakom Mihael Martens

I Ključaonica od prašine

-Uvod u prvi deo knjige počinje rečju Aleskisa de Tokvila. Suština njegove reči je u tome da neka svoja uverenja moramo da prihvatimo bez istraživanja porekla i zalaženja u dubine razloga koji su doveli do tih uverenja.

1. Hitler izgleda kao i uvek

-Prvo poglavlje počinje pričom o Valteru Šulcu, bratu našeg junaka, rođenom 1915. godine u Nojštatu, malom mestu pokraj Rajne. Pisac je naišao na njegovo ime sedamdesetih godina u novinskim člancima. Kada je saznao da je još uvek živ, odmah je stupio u kontakt sa njim. Valter je bio izuzetno raspoložen za priču o svemu. U jednom restoranu u njegovom rodnom gradu počinje priča o životu njegove porodice. Pisac i Valter razgledaju slike dok traje razgovor. Kada je stigla vest o nemilom događaju, niko od članova porodice nije znao pravu istinu, niko nije saznao šta se zapravo dogodilo.

2. Nečuveni događaj

-Ovo poglavlje je pisano na malo neuobičajen način. Priča, u stvari, počinje dolaskom pisca u Srbiju i ugovorenim sastankom, tačnije intervjuom sa takozvanim „direktorom“, osobom koja je pisala o više od 2000 ubijenih ljudi za vreme rata u tom mestu, njihovim sudbinama, kao i osobi koja je posetila sve porodice ubijenih i sakupila njihova oproštajna pisma, koja se posle svakog pasusa u ovom poglavlju pojavljuju. Posle razgovora o knjizi, koja je i razlog piščevog dolaska u Srbiju, direktor je izrazio želju da poseti spomenik poznatog Šulca. To je bio prvi momenat kada se Martens susreo sa pričom koja ga je toliko zainteresovala da je naredne godine odlučio da je pretoči u knjigu, utoliko pre što je i sam Nemač.

3. Nema razloga za uznemirenost

-U ovom poglavlju pojavljuje se nova osoba, osoba iz direktorove knjige, trgovački putnik Adrijan Holender iz Budimpešte. Adrijan je radio u mađarskoj firmi lakova i boja i posao ga je odvodio u različite krajeve regiona, pa i u Beograd i Kragujevac. Bilo je vreme okupacije, a Adrijan, strastveni patriota i ne baš veliki obožavalac Srba, bio je između ostalog i Jevrej, ali se stideo toga. Četrnaestog oktobra Nemci su spalili Gornji Milanovac (grad koji je vazdušnom linijom udaljen svega 35km od Kragujevca), ali s obzirom da je važno naređenje da se za svakog nemačkog ubijenog vojnika treba ubiti 100 talaca, a za ranjenog 50, a Nemci su u toj „akciji“ imali samo oko 130 od „traženih“ 2300 talaca, iz tog razloga, uputili su se ka Kragujevcu. Holender nije ni znao da je baš tog 14. oktobra krenuo na svoje poslednje putovanje.

4. Šiler

-Ovo poglavlje obeležava streljanje oko 2000 ljudi u Kragujevcu. Broj od 2300 talaca bilo je teško dostići za nemačke vojnike. U prvom naletu su počeli da pripremaju spisak stanovništva, najviše Jevreja, komunista i zatvorenika. Kapetan Fon Bišofshauzen, okružni komandant u Kragujevcu, uložio je protest u vezi sa „proizvoljnim“ streljanjem, navodeći kao razloge, odanost ljudi ovog mesta i nemogućnost obuhvatanja plana Evropske obnove ako dođe do planiranih dešavanja. Na

trenutak ih je odvratio i poslao u obližnja sela, gde navodno ima dosta pobunjenika i komunista, ali tamo je streljano „samo“ 415 ljudi, što nije ni bilo blizu predviđenom broju. Onda su vojnici dobili naređenje da se opet vrate u Kragujevac, gde su nasumice hapsili stanovništvo koje su odvodili u Topovske šupe, da bi ih kasnije ubili. Holender, koji je stigao na dan dolaska okupatora u Kragujevac, pogotovo zbog svog prezimena, brzo je bio na spisku predviđenih za streljanje. Pokušao je da se spasi svojim perfektnim nemačkim jezikom, dokumentacijom, kao i pevanjem nemačkih balada, ali uzalud. Može biti da je Holender bio i svedok znamenitog postupka Jozefa Šulca, ali sve to spada u domen pukog nagađanja. Ovde se govori o sceni i njenoj „težini“, kada je po prvi put, jedan običan vojnik, odbio naređenje i rekao: *Ne*.

5. Državna tajna

-Ovde se konačno otkriva ime gore pomenutog direktora. Naime, njegovo ime je Staniša Brkić, i on, zapravo, nije direktor već „muzejski savetnik“ i „šef muzejske službe“, kako navode u knjizi. Staniša nastavlja priču o Jugoslaviji, između ostalog pominje i odnose sa „bratskom“ Hrvatskom, Miloševića, Kosovo, pa i Đinđića. Posle priče o relativno skoroj istoriji, vraća se u 1941. godinu i pominje da se 40-ak muškaraca spasilo iz Topovskih šupa, i da je jedan od njih još uvek živ, da ima 80-ak godina, ali da je još uvek izuzetno čiste svesti. Postoji mogućnost da je možda poslednji preživeli svedok scene pogubljenja Jozefa Šulca. Zove se Dragoljub Jovanović i on je razlog još jednog produžetka Martensovog boravka.

6. Red

-Ovo poglavlje govori o vidnoj zabrinutosti Nemaca, zato što Srbi pružaju ogroman i neplaniran otpor. Pominje se Staljinov govor koji poziva na ustanak u Srbiji, potpisivanje kapitulacionog akta pod svećama, organizovana javna pogubljenja „Jevreja i komunista“ kao vid zastrašenja stanovništva. Može se reći da se vodila polemika među nemačkim nadležnima da li će streljanja imati efekta kod naroda ili će i dalje biti neposlušni. Odlučili su da nastave najstrožim merama, toliko da je do početka decembra ubijeno između 20.000 i 30.000 civila u Srbiji. Jedan od preživelih jeste i Dragoljub.

7. Jedan preživeli

-Dragoljub Jovanović, rođen 1924.godine, jedini još uvek živ od preživelih. Tada je imao 16 i po godina, dakle dete, ali Nemci nisu marili za to. Poređali su ih u kolone i redove i streljali. Imao je sreće, jer je pogođen samo u noge, zadobivši prostrelnu ranu, ali ne i oštećenu kost. Pravio se dugo mrtav, ne bi li izbegao ponovne pucnje kojima su vojnici potvrđivali svoje zlodelo. Zbog nesnosnih bolova bio je skoro paralisan i činio se zaista mrtvim. Kasnije su ga njegovi našli i spasili. Od tada nije nikada mogao normalno da hoda, a i Nemci su mu oduzeli mogućnost da ikada postane roditelj. Seća se Šulca izuzetno dobro, ali navodi da taj događaj nije bio na streljanju u Kragujevcu, već u Smederevskoj Palanci, koja je odatle na sat vremena udaljenosti.

8. Krvava bajka

-,„Jozef Šulc, Peter, bezimeni Sudetski Nemač, Maks Rokštro iz Drezdena – niz mogućih kandidata za prijem u počasnu galeriju pobunjenika protiv nacionalsocijalizma postajao je sve duži.“ Ovde pisac navodi lutanje o pravoj istini o vojniku koji nije hteo da ubije.

Nailazi na dosta nelogičnih podataka, pa i na to da je snimljen film o čuvenom vojniku. Pogledavši ga shvata koliko propusta u filmu postoji (uniforme, vreme, mesto dešavanja radnje, gluma, itd) i prosto mu je nezamislivo da je to, u stvari, prava istina. Ali on ne odustaje od dalje istrage ko je zapravo bio vojnik koji je rekao: *Ne*.

9. Ključaonica od prašine

-David Albahari, rođen u Peći 1948. godine, pisac Jevrejin, živi u Nemačkoj, u Zemunu ima stan, Srbiju je napustio devedesetih godina kada je zemlja bila u fazi raspada, jer je to video kao jedini logični izlaz. Napisao je roman „Gec i Majer“ o dvojici Nemaca koji su vozili kamion u kome su se nalazili taoci koji su za vreme vožnje bili ubijani nekim otrovom. Martens, naš pisac, nalazi se sa Albaharijem u jednoj kafani u Zemunu u cilju dobijanja što više informacija o Šulcu. Postavlja se pitanje koji je bio interes jugoslovenskih komunista da se sazna za priču o dobrom Nemcu, i zašto se nisu primenila sva sredstva cenzure kako bi herojstvo Jozefa Šulca izbrisali iz sećanja naroda. Kao najbolji predlog za odgovor, navodi posetu reditelju filma.

10. Specijalno prikazivanje

-Radoslav Zelenović je obožavalac filma iz porodice železničara iz Konjice (Bosna). Otac mu je otišao u Srbiju da okuša sreću, poslat je na Kosovo. Radoslav još kao dete pokazuje interesovanje za film, kreće u Beograd, 4 puta pada prijemni za FDU, počinje njegov rad na televiziji, gubi posao zbog odbijanja ulaska u Miloševićevu stranku, ali postaje ubrzo direktor beogradske Kinoteke, jednog od najvećih filmskih arhiva na svetu. Svestrani je poznavalac filma.

11. Trag na celuloidu

-Dolazak u Kinoteku, Zelenovićev savršen svet, pisca nije mogao da ostavi ravnodušnim. Znanje o jugoslovenskoj kinematografiji skoro da mu je oduzelo dah. Vodili su priču o 2 filma : „Biografija Jozefa Šulca“, film dokumentarnog karaktera, čiji je reditelj Predrag Golubović preminuo '94. godine, i „Krvava bajka“, igrani film koji se drži istorijskih događaja. Reditelj „Bajke“ je sebi oduzeo život '72. godine. Pisac je već počeo da gubi nadu da će doći do ikoga ko bi mu bliže objasnio stvaranje tih filmova, ali Zelenović se seća imena glumca koji je glumio Šulca u dokumentarnom filmu. To je Faruk Begoli, Albanac koji živi na Kosovu, i on je sledeća osoba u Martensovoj istrazi.

12. Život jednog glumca

-Faruk Begoli, rođen 25. januara 1944. godine, sin „narodnog neprijatelja“. Oca su mu ubili svega nekoliko meseci po rođenju. Život mu je išao uzlaznom putanjom, ali otežano zbog te činjenice. Odlaskom u Beograd, Begoli počinje da „doseže zvezde“. Godine '63. upisuje FDU, i od tog trenutka, kako on i sam kaže, počele su najlepše godine njegovog života. Uloge, u ne tako nezapaženim filmovima, samo su se nizale (Bitka na Sutjesci, Bitka na Neretvi, Crveni udar, Vrhovi Zelengore, Operacija Beograd...). Uspešan i zapažen, mlad i lep, svi su ga voleli. Sve je bilo kao u snu, dok nije došlo do raspada sistema u zemlji i do sukoba Albanaca i Srba. Još jednom, po ko zna koji put, imao je poteškoće zbog prošlosti svoga oca. Karijera mu je krenula nizbrdo u trenutku kada je bio prinuđen da napusti Beograd. Vratio se u Prištinu gde je radio kao reditelj i bio profesor

glume. Zbog celokupne situacije u zemlji, njegove karijere, a između ostalog, i razvoda, odao se alkoholu. Pored svih ostalih Albanaca na Kosovu, ni njega nije zaobišla policija, ali ga je, da li zbog njegove slave ili nečega drugog, pustila sa „saslušanja“ sa kog su se ljudi vrlo retko vraćali.

13. Neproglašena sloboda br.29

-Istorijat lista *Politika*. *Politika* – simbol postojanosti u zemlji u kojoj je malo toga postojalo. Preživela je 2 svetska rata i više država. Poseban utisak – uramljene naslovne strane istorijskih izdanja, kratak pregled istorije. Pisac ima ugovoren sastanak, dolazi do fascikle „Šulc, Jozef“.

14. Preokret jednog letnjeg jutra

-Svaki dan, za svih sedam godina istraživanja koje je pisac proveo u Beogradu, počinjao je isto. Uz par dnevnih listova i kafu u obližnjem kafeu. Tog petka, 24.avgusta, u feljtonu *Politike* naišao je na vest, baš u vreme kada se spremao za odlazak na Kosovo, da je preminuo glumac Faruk Begoli u svojoj 63.godini, nakon kraće i teške bolesti. Bio je ovo još jedan izgubljen svedok.

15. Vrste smrti

-U ovom poglavlju prikazani su članci iz *Politike*, od 1941. do 2006.godine, različiti izveštaji i saznanja o činu nemačkog vojnika Jozefa Šulca.